

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2023

Ondřej Brázdil

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Geopolitické aspekty soupeření Ruska a Turecka na
Blízkém východě (případová studie Sýrie)**

Bakalářská práce

Autor práce: Ondřej Brázdil

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Michael Romancov Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.5.2023

Ondřej Brázdil

Bibliografický záznam

BRÁZDIL, Ondřej. *Geopolitické aspekty soupeření Ruska a Turecka na Blízkém východě (případová studie Sýrie)*. Praha, 2023. 97 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Rozsah práce: 74 677 znaků včetně mezer

Abstrakt

Bakalářská práce zpracovává téma bilaterálních vztahů mezi Ruskem a Tureckem. Konkrétně pak jejich novodobým historickým vývojem. Dále jednotlivými zájmy obou států v rámci Sýrie, což je klíčová oblast pro střet jednotlivých až protichůdných zájmů obou států. Na případu Sýrie je pak demonstrována ambivalence vztahů, stejně tak je zde vidět nakolik je tento vztah čistě pragmatický. Cílem práce je zjistit nakolik jsou jednotlivé zájmy případnou překážkou v bilaterálních vztazích. Jelikož obě země zaznamenaly rapidní nárůst propojení v různých oblastech, ať už diplomatických, politických či ekonomických, tak nejde o čistě pozitivní a vyrovnaný vztah. O to více pokud se jedná o oblast Blízkého východu, primárně Sýrii. Práce ve výsledku ukazuje, že Rusko a Turecko nejsou stabilními a neochvějnými partnery jak se může v určitých oblastech zdát. Zároveň však platí, že oba státy jsou schopny zcela potlačit případnou vzájemnou animozitu ve prospěch dosažení vlastních cílů. Tyto cíle nejsou dosažitelné bez kooperace obou států, proto již zmíněný pragmatismus bilaterálních vztahů. Práce má svůj význam, jelikož problematika Rusko-Tureckých vztahů nepatří mezi hlavní témata výzkumu obecně. Navíc ve vztahu k současnému dění je vztah těchto dvou států velmi podstatný.

Abstract

The bachelor thesis deals with the topic of bilateral relations between Russia and Turkey. Specifically, their modern historical development. Furthermore, the individual interests of both states within Syria, which is a key area for the clash of individual or even contradictory interests of both states. The case of Syria demonstrates the ambivalence of relations, as well as how pragmatic this relationship is. The aim of the thesis is to find out to what extent individual interests are a possible obstacle in bilateral relations. Since the two countries have seen a rapid increase in interconnections in various areas, whether diplomatic, political or economic, this is not a purely positive and balanced relationship. All the more so when it comes to the Middle East, primarily Syria. As a result, the work shows that Russia and Turkey are not stable and unwavering partners, as it may seem in certain areas. At the same time, however, both states are able to completely suppress any mutual animosity in favor of achieving their own goals. These goals are not achievable without the cooperation of both states, hence the already mentioned pragmatism of bilateral relations. The thesis is important because the issue of Russian-Turkish relations is

not one of the main topics of research in general. Moreover, in relation to current events, the relationship between these two states is very substantial.

Klíčová slova

Turecko, Sýrie, Rusko, PKK, YPG, R. T. Erdogan, V. Putin, B. al-Asad, občanská válka

Keywords

Turkey, Syria, Russia, PKK, YPG, R. T. Erdogan, V. Putin, B. al-Assad, civil war

Title

Geopolitical aspects of Russia-Turkey rivalry in the Middle East (Syria case study)

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu doktorovi Romancovovi za vedení bakalářské práce a pomoc, dále doktoru Mahmutu Mazlumovi za rozšíření znalostí a konzultací k tématu během studia v Turecku, stejně tak rodině a přátelům za podporu.

Obsah

<u>ÚVOD</u>	2
<u>1 HISTORICKÝ KONTEXT NOVODOBÝCH BILATERÁLNÍCH VZTAHŮ</u>	3
<u>1.1 VZTAHY RUSKA A TURECKA PŘED VYPUKNUTÍM SYRSKÉHO KONFLIKTU</u>	7
<u>2. RUSKÉ ZÁJMY V SÝRII</u>	11
<u>2.1 HISTORICKÉ PROPOJENÍ RUSKA A SÝRIE</u>	12
<u>2.2 MATERIÁLNÍ PODSTATA RUSKÝCH ZÁJMŮ</u>	14
<u>2.3 BOJ S RADIKÁLNÍM ISLAMISMEM</u>	15
<u>3. TURECKÉ ZÁJMY V SÝRII</u>	16
<u>3.1 KONTROLA TOKU ŘEK EUFRAT A TIGRIS</u>	17
<u>3.2 KURDSKÁ PROBLEMATIKA</u>	17
<u>3.3 VNITROPOLITICKÝ ROZMĚR TURECKO-SYRSKÝCH VZTAHŮ</u>	19
<u>4. OBČANSKÁ VÁLKA V SÝRII</u>	20
<u>5. RUSKO-TURECKÁ AMBIVALENCE V RÁMCI SYRSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY</u>	23
<u>5.1 VZTAHY RUSKA A TURECKA V OBDOBÍ 2011-2015</u>	24
<u>5.2 "KRIZE SESTŘELENÉHO LETOUNU"</u>	27
<u>5.3 VZTAHY RUSKA A TURECKA V OBDOBÍ 2016-2018</u>	29
<u>5.4 ZÁVĚREČNÉ ZHODNOCENÍ BILATERÁLNÍCH VZTAHŮ RUSKA A TURECKA NA PŘÍPADU SÝRIE (SYRSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY)</u>	31
<u>ZÁVĚR</u>	32
<u>SUMMARY</u>	34
<u>POUŽITÁ LITERATURA</u>	35

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybral především díky svému osobnímu zájmu ve vztahu k regionu Blízkého východu, stejně tak k Rusku a Turecku. Práce pojednává o komplexnosti vztahů těchto dvou zemí a o jejich proměnách v návaznosti na jednotlivé zájmy, jež mají obě země v tomto případě na Blízkém východě, kde je pro ilustraci této problematiky využita Sýrie.

V rámci práce se snažím komplexně popsat vztahy obou zemí v čase a také to, jak jsou vztahy mezi zeměmi ovlivňovány jejich jednotlivými zájmy. Stejně tak je zde snaha analyzovat působení států v rámci syrské občanské války, nakolik se protichůdnost zájmů promítla v bilaterálních vztazích. Hlavní výzkumnou otázkou proto je: Do jaké míry proměňují zájmy v Sýrii vzájemné vztahy mezi Ruskem a Tureckem.

Bohužel i přes fakt, že v názvu práce jsou zmíněny geopolitické aspekty soupeření mezi Ruskem a Tureckem, tato dimenze je v samotném textu práce zastoupena pouze okrajově. Vzhledem k dostupnosti literatury a celkové orientaci práce spíše na proměňující se bilaterální vztahy v návaznosti na zájmy jednotlivých zemí je od akcentace geopolitického aspektu upuštěno.

Téma je z mého pohledu relevantní, jelikož se zaměřuje na aktéry mezinárodních vztahů, jež jsou v dnešní době velmi důležité jak z pohledu vojenství, tak bezpečnosti či mezinárodního obchodu, a to Ruska a Turecka. Zároveň téma, jež by se zabývalo anatomii vztahů mezi těmito státy, není příliš časté, i když z mého pohledu velmi důležité. V poslední řadě nabývá otázka bilaterálních vztahů mezi Ruskem a Tureckem v době války na Ukrajině zcela nového rozměru a důležitosti.

Problém Sýrie v rámci mezinárodních vztahů je velmi komplexní, jelikož v průběhu nedávné historie se dostala do hledáčku světových velmocí jednak kvůli dodnes trvající občanské válce, která měla svůj přesah i mimo region, jednak například kvůli migrační vlně, kterou jsme mohli zaznamenat v Evropě mezi lety 2014–2016. Stejně tak šlo o přesah v oblasti bezpečnosti, kdy na území Sýrie a Iráku působil takzvaný Islámský stát (ISIS), který měl na svědomí teroristické útoky ve světě.

Výběr Sýrie jakožto případové studie není náhodný. Jedná se totiž o jakousi křižovatku zájmů Ruska a Turecka. Obě země si za posledních nejméně 30 let vybudovaly poměrně solidní bilaterální vztahy založené na obchodu, turismu, energetické spolupráci atd., avšak i přes tyto dlouhodobě vztahy jsme mohli pozorovat složitý proces jejich vývoje, právě

pokud se jednalo o Sýrii.

Obě země i přes historicky konfliktní vztahy si po konci studené války k sobě našly cestu. Toto sblížení má několik důvodů, ať už je to snaha o vytvoření jakési alternativy k tradičním západním strukturám, určité zklamání z přístupu západu k oběma zemím, či postupná deliberalizace obou zemí za posledních 30 let.

Nicméně nelze tento vztah považovat za samozřejmý, neměnný a čistě směřující k jeho většímu prohloubení. Obě země si uvědomují svoje odlišnosti stejně jako své postavení v aréně mezinárodní politiky, proto lze jejich vztah charakterizovat primárně jako pragmatický a snažící se primárně nalézt benefity, které přináší užší spolupráce, například ekonomický aspekt těchto vztahů. Nesmíme ale zapomínat, že v řadě konfliktů či problematik proti sobě Ruska a Turecko přímo stojí, ať už jde o konflikt v Náhorním Karabachu, ruský vliv ve státech bývalého SSSR v oblasti střední Asie či konflikt na Ukrajině. Analogii pro tuto ambivalenci uvnitř vzájemných vztahů lze nalézt právě na případě Sýrie, kde po větší část konfliktu měly obě země zcela diametrální zájmy a přímo podporovaly aktéry bojující ve výsledku proti jedné, či druhé zemi uvnitř konfliktu.

1 Historický kontext novodobých bilaterálních vztahů

V rámci historického kontextu je potřeba zmínit klíčové milníky, popř. silné momenty, jež provázely bilaterální vztahy obou zemí zejména v období po skončení studené války po rok 2000. Nezahrnutí studené války je zcela logické, jelikož není nezbytné se zabývat takto dlouhým historickým obdobím a současně je třeba si uvědomit, že tehdejší vztahy byly prakticky jednoznačné vzhledem k bipolárnosti mezinárodního uspořádání, kdy každá země patřila do jiného bloku.

V rámci obecného pozorování vývoje vztahů mezi oběma zeměmi lze vidět jednoznačně dvě období v průběhu devadesátých let. Prvním obdobím jsou počátky devadesátých let, které jsou charakteristické nárůstem vzájemné kooperace. Naproti tomu již počátkem druhé poloviny devadesátých let lze pozorovat značné vyostření vztahů, primárně z důvodů geopolitického soupeření ve vlivových oblastech primárně Blízkého východu a Střední Asie.

Období 90. let, zejména pak jeho počátek, je pro bilaterální vztahy charakteristické zejména velmi silným nárůstem vzájemných ekonomických vztahů, které byly pro oba státy výhodné. Turecko získávalo velké množství nerostných surovin jako ropy a zemního plynu z Ruska, zatímco Rusko využívalo blízkost tureckého trhu, který fungoval na smíšeném tržním principu jakožto prostor pro získávání konzumního zboží, jehož byl drastický nedostatek.

I přes upevnování vzájemných ekonomických vztahů, které trvají dodnes a bylo primárně započato v této době, lze pozorovat již v 90. letech první problematické momenty, týkající se především vlivových zájmů obou zemí v oblasti centrální Asie a Kavkazu (Ázerbájdžán, Arménie, Gruzie).

Nově vzniklé postsovětské republiky, které byly historicky a kulturně turkické, se staly primární doménou pro Turecko a jeho snahu hrát klíčovou roli v těchto regionech. Mezi tyto státy řadíme primárně Ázerbájdžán, sekundárně pak Turkmenistán či Uzbekistán. Z pohledu nově vzniklé Ruské federace byl toto určitý zásah do oblasti, kterou měl bývalý Sovětský svaz pod svou výhradní kontrolou, což logicky vedlo ke konkurenčnímu soupeření obou států.

„Vztahy mezi Tureckem a Ázerbájdžánem a střeadoasijskými republikami se značně rozšířily v průběhu roku 1990. Americká podpora touhy Turecka hrát aktivně vedoucí roli v regionu vyvolala další nespokojenost ze strany ruského vedení. Z ruské perspektivy by postsovětský prostor měl zůstat v ruské sfěře vlivu, i když Sovětský svaz přestal formálně existovat. Proto ruské vedení, které se potýkalo se značnými obtížemi na domácí frontě, a ještě nebylo v pozici, aby mohlo projevit asertivnější zahraniční politiku, charakteristickou pro pozdější Putinovu éru. Což znemožnilo jakoukoli aktivní konkurenci vůči regionálně se rozvíjejícím mocnostem v regionu, který byl považován za přirozenou periferii Ruské federace“ (Önis, Yilmaz 2016).

Vzhledem k tureckému adoptování myšlenky pan-turkismu, tedy snahy podporovat a aktivně zasahovat v regionech, které mají historické a kulturní podobnosti/vazby s Tureckem, se tento přístup stal poměrně trnem v oku Rusku, minimálně nastalá situace vyvolala určité pnutí ze strany Ruska.

Jedná se jak o státy Střední Asie, jak je již zmíněno, tak také o západní část Číny a pro problematiku této práce také čtyři oblasti právě uvnitř Ruska. Tyto oblasti mají signifikantní počet turkické menšiny, která často hovoří turkickým dialektem, je si vědoma svého propojení s Tureckem a v neposlední řadě vyznává stejné náboženství. *„Tyto etnické skupiny jsou soustředěny ve čtyřech regionech: za prvé, existují autonomní republiky Tatarstán, Baškortostán a Čuvašsko, jež leží v Povolžském federálním okruhu; za druhé, existují autonomní republiky Tuva, Altajská republika a Chakaská republika vyskytující se kolem pohoří Altaj na křižovatce ruských, kazašských, mongolských a čínských hranic; za třetí, existují autonomní republiky Čečensko, Dagestán, Kabardsko-Balkarsko a další na severním Kavkaze (Jižním federálním okruhu); a za čtvrté, je tu autonomní republika Jakutsko, pokrývající střední třetinu Sibíře. S výjimkou Jakutů jsou všichni muslimové a relativně si uvědomují své turkické dědictví a totožnost a všichni mluví nějakým turkickým dialektem. Rusko bylo podrážděno, když Turecko učinilo značné kroky ve vztazích k těmto autonomním turckicko-muslimským republikám v rámci Ruské federace“ (Aktürk 2007).*

Mezi skutečnosti, jež lze sice zařadit mezi sekundární, avšak také důležité, patří otázka islámské obrody v regionech bývalého Sovětského svazu. Je také zřejmé, že religiozita tradičních ruských muslimů se od pozdního sovětského období dramaticky zvýšila. *„Islámské obrození SSSR je obvykle datováno od konce roku 1970, ale nabralo hybnou sílu*

po iránské revoluci v roce 1979 a odporu mudžahedinů proti sovětské invazi do Afghánistánu později toho roku. Znovu se rozšířila v důsledku snah Michaila Gorbačova liberalizovat sovětský socialismus v pozdních letech 1980 – zejména po přijetí sovětského „zákona o náboženské svobodě“ v roce 1990 – a pokračovala do postsovětského období“ (Bram, Gammer 2013).

Jelikož v prostoru Ruské federace existuje v rámci kontextu Evropy největší muslimská menšina, jde zcela logicky o zájem zemí, jako je Turecko, na tuto menšinu působit určitým způsobem, ať už v rámci podpory skrze stejné náboženské vyznání či kulturní/historické dědictví, které bývá v mnoha případech propojené.

Posledním z turecké perspektivy důležitým regionem, ve kterém se snaží navazovat vliv, je oblast jihovýchodní Evropy čili Balkán, konkrétně pak Bosna a Hercegovina a Kosovo.

Naproti tomu Rusko přijalo takzvanou doktrínu „ближнее зарубежье“ (*near abroad* v *angl.*), již lze přeložit jako doktrínu blízkého zahraničí (1993), jejíž primární podstatou je ruská snaha formalizovat a také v určitém smyslu legalizovat svůj vliv v postsovětských republikách. Především pak šlo o Gruzii a Arménii.

Problematika tohoto kroku se naplno ukázala v rámci vyhrocené situace mezi Arménií a Ázerbájdžánem v 90. letech v rámci sporu o území Náhorního Karabachu. Obě země měly v jednotlivých státech své zájmy, stejně tak vojáky a armádní vybavení. V této době byla situace kritičtější pro Turecko, jelikož k moci se v Ázerbájdžánu dostal proruský orientovaný prezident Hejdar Alijev, který nahradil pan turkicky orientovaného prezidenta Abulfaza Elčibeje, čímž Turecko na čas přišlo o část svého vlivu v zemi, proto v té době bylo otevřeno silově a také aktivně vstoupilo do konfliktu kvůli potenciálnímu navrácení dřívějšího vlivu (Aktürk 2007). Na druhé straně bylo Rusko i po pádu Sovětského svazu stále přítomno v Arménii a zároveň pro Arménii šlo o zcela klíčového spojence právě v otázce Náhorního Karabachu. „*V rámci vyostřené situace Turecko pohrozilo, že vojensky zasáhne, aby zastavilo Armény, Rusko varovalo, že takovou akci nebude tolerovat. Proto vojenská konfrontace tureckých a ruských vojsk na Kavkaze byla reálná možnost na počátku 90. let“ (Aktürk 2007).*

Dalším důležitým momentem bilaterálních vztahů byla podpora obou států etnickým uskupením, jež v obou zemích usilovaly o samostatnost. Ze strany Turecka šlo o podporu

Čečenska, respektive separatistických tendencí, a poté o podporu Čečenska v rámci války s Ruskem. Ze strany Ruska pak šlo o podporu PKK¹ čili Kurdské strany pracujících, usilující o ustanovení Kurdistanu v oblasti Turecka, Iráku a Sýrie.

„Konflikty se objevily také kvůli pokusům Turecka diverzifikovat energetické trasy. Během roku 1990 byl hlavní iniciativou Turecka v této oblasti projekt ropného potrubí Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), který odrážel jeho touhu etablovat se jako energetický koridor, spojující bývalý sovětský prostor se západními trhy. Tato vize se dostala do přímého rozporu s ruskou perspektivou. Moskva usilovala o monopolizaci energetických tras a turecké pokusy o jejich diverzifikaci vnímala jako přirozenou hrozbu pro svou dominanci v dodávkách energie. Vzhledem k tomu, že projekt BTC byl dokončen s významnou podporou USA, vniknutí západních mocností do regionu v ruské sféře vlivu bylo pro Moskvu dalším zdrojem konfliktu“ (Önis, Yilmaz 2016).

Obecně vzato lze shrnout novodobé turecko-ruské vztahy od pádu Sovětského svazu a dále v průběhu devadesátých let jako velmi turbulentní, ať již z pohledu snahy navázat užší spolupráci, tak také v rámci soupeření ve vlivových oblastech. Avšak je nutné reflektovat značný příklon obou zemí v tomto období i přes značné rozdílnosti a problematické skutečnosti v rozdílnosti zájmů například. Avšak všechny tyto skutečnosti nejsou úplnou výjimkou pro toto období a takových případů určitého příklonu či nebývalé kooperace je možno pozorovat v rámci období devadesátých let.

Je však nutné tuto časovou periodu vnímat jako prvopočátek dnešní situace, respektive bilaterálních vztahů.

1.1 Vztahy Ruska a Turecka před vypuknutím syrské občanské války

Klíčovou otázkou této práce jsou vzájemné vztahy mezi Tureckem a Ruskem, konkrétně pak jak se tyto vztahy mění v závislosti na jednotlivých zájmech obou zemí v rámci regionu Blízkého východu, v tomto případě pak primárně Sýrie. Oba státy fungují v rámci regionu jako jedni z předních aktérů, kteří ovlivňují podobu a nastavení regionu.

Pro účely této práce je nutné začít zkoumat vzájemné vztahy nejprve před vypuknutím občanské války v Sýrii a až poté se přesunout k jednotlivým proměnným ovlivňujícím

¹ Kurdská strana pracujících

bilaterální vztahy, jelikož vzájemné vztahy zaznamenaly signifikantní změnu právě po vypuknutí syrského konfliktu.

V rámci sledování vztahů mezi oběma státy je možné pozorovat zcela podstatný vývoj směrem k západu. Jde zejména určité odloučení jak Turecka tak Ruska od západních struktur, ať už EU v případě Turecka, tak problematiku NATO v rámci Ruska (Balta 2019). Obě tyto problematiky prohlubují vnitřní politickou skepsi vůči západu či západním strukturám/mezinárodním organizacím, což v konečném důsledku vyvolává odklon od kooperace zejména v případě Turecka se západními partnery a přibližuje obě země blíže k sobě. Tento jakýsi efekt „západní“ periferie je zcela klíčový, jelikož ho lze vnímat jako jeden, ne však jediný důvod pro upevnění bilaterálních vztahů v poslední dekádě.

„Prohloubení politického dialogu mezi Ruskem a Tureckem se datuje od podpisu Akčního plánu pro Eurasii v roce 2001 mezi tehdejšími ministry zahraničí Ismailem Cemem a Igorem Ivanovem. Plán vyzval k intenzivnějšímu dialogu o měkkých oblastech, jako je obchod, kultura a cestovní ruch, ale také prosazoval pravidelné politické konzultace“ (Kiniklioglu 2006).

V roce 2004 byla podepsána společná deklarace obou států o prohloubení přátelství a multidimenzionálního partnerství, jež měla za úkol navázat na Akční plán z roku 2001, a to více prohloubit bilaterální vztahy. V rámci tohoto posunu ve vzájemných vztazích obě země postupovaly v poměrně silné shodě ohledně přístupu k regionům Černého moře, Kavkazu a Iráku.

Souběžně v rámci upevňování vztahů mezi oběma zeměmi začalo Rusko aktivně vstupovat do procesu případného vstupu Turecka do Evropské unie, respektive vytvářelo snahu podkopat motivaci Turecka vstoupit do společného evropského projektu a poukazovalo na jeho nedostatky a zároveň v případě přijetí Turecka na možné zhoršení vztahů právě s Ruskem. Rusko se zároveň snažilo a stále snaží nabízet určitou alternativu k EU jakožto silný regionální partner, který se snaží akcentovat neochotu EU přijmout Turecko do svého společenství, a zároveň upozorňuje, že právě Rusko na rozdíl od EU jedná s Tureckem férově a s respektem, jež postrádá přístup Evropské unie, což se dlouhodobě projevilo ve vnímání Evropské unie uvnitř turecké společnosti.

„Skutečným motorem prohlubování turecko-ruských vztahů je stále rostoucí obchodní

rozměr. Bilaterální obchod začal v roce 1984 dohodou o zemním plynu. Po rozpadu Sovětského svazu se desetitisíce Rusů začaly hrnout do velkých tureckých měst a zahájily proslulý „kyvadlový obchod“. V průběhu let se obchodní vztahy neustále rozvíjely a v tehdejší době (první dekáda 21. století) dosáhly na historické maximum s 11 miliardami dolarů v roce 2004 a 15 miliardami dolarů v roce 2005“ (Kiniklioglu 2006).

Důležitým aspektem bilaterálních vztahů je také perspektiva vzájemného vnímání společných hodnot nebo také podobností v rámci obou společností uvnitř obou států. „*V obou zemích přisuzuje politická kultura ústřední roli státu. Obě strany se zabývají existencí staleté státnické tradice. Politici zdůrazňují, že obě strany plní své sliby a snadno se s nimi spolupracuje. V obou zemích je občanská společnost novým fenoménem a v očích státu a veřejnosti nebyla plně legitimizována. Turečtí představitelé mají navíc často pocit, že na rozdíl od evropských a amerických postojů s nimi ruští představitelé jednají s respektem. Zdá se, že desítky let trvající kritika ze strany Evropské unie vyvolala pocit vyloučení, který umožnil vznik takového vzájemného porozumění“ (Kiniklioglu 2006). Tento trend, kdy Turecko vnímá západ v kontrastu s Ruskem s jistou mírou obav či skepse, je dlouhotrvajícím procesem, který lze vidět i v dnešní době a to zejména v obecné rétorice prezidenta Erdogana.*

Oblastí, ve které se nepodařilo primárně ze strany Ruska dosáhnout očekávaného úspěchu a která je poměrně kritická, je oblast obrany a vojenského obchodu. Turecko sice využívá Rusko jako dovozce pro určité typy zbraní, jež se západní spojenci zdráhají vydat zejména pro boj s kurdskými separatisty, avšak Moskva nebyla v rámci této dekády schopna zcela plně zabezpečit svou roli jakožto primárního obchodního partnera v tomto odvětví. Z turecké strany jde o jakousi hru na obě strany, jelikož od Ruska je schopno dostat zbraně, jež západ odmítá dodat, a zároveň potenciální možnosti obchodu s Ruskem je schopno donutit západní dodavatele k lepším podmínkám obchodu (Kiniklioglu 2006).

Mezi podstatné momenty vývoje bilaterálních vztahů patří do určité míry až totožný postoj obou zemí k tehdejší situaci v Iráku, což odráželo minimálně z turecké strany jakýsi odklon od mainstreamové politiky NATO vůči Blízkému východu, který se poté postupně formoval ve větší izolaci a silnější vazbu právě na alternativu, kterou představuje Rusko (Aktürk, 2007). Jde tak o zcela nový moment, jelikož to byl zcela opačný scénář než turecká podpora zásahu v Afghánistánu o dva roky dříve, kde se Turecko plně účastnilo

mise vedené USA.

„Kromě Iráku je pro Ankaru a Washington zásadnějším problémem to, že už nemají společného nepřítele. Po 40 let byl Sovětský svaz tímto nepřítelem. Bylo to jasné a přítomné nebezpečí pro Turecko, jednoho ze dvou² členů NATO hraničících přímo se SSSR. Z turecké perspektivy dnes Rusko, nástupnický stát Sovětského svazu, vypadá stále přátelštěji. „Osa zla“ s velmi odlišným obsazením postav je stěží náhradou za „Říši zla“. Irák, Írán a samozřejmě Severní Korea nikdy nepředstavovaly pro Turecko existenční hrozbu. Bilaterální americko-turecké vztahy vstoupily do nové fáze, což dává Ankaře příležitost zamyslet se nad jinými vztahy“ (Hill, Taspinar 2006).

Rok 2003 a právě zmíněné nepodpoření invaze v Iráku je určitým mezníkem v rámci vztahů Turecka k západním strukturám, primárně USA/NATO. Jako jeden z klíčových faktorů změny postoje Turecka vůči USA/NATO je podpora kurdské menšiny, respektive přímé napojení a spolupráce USA s Kurdy, což z tureckého pohledu vyvolalo silné znepokojení v rámci bezpečnostních otázek spojených právě s kurdskou menšinou a PKK³.

Od tohoto roku lze pozorovat velice signifikantní příklon obou států k sobě v rámci bilaterálních vztahů.

Nicméně i přes tato fakta nelze označit vztah Turecka a Ruska v historické rovině ani v dnešní době za přímo kooperativní, o to více pak tvrdit, že jde o vztah zcela přátelský. V obecné rovině se zcela prokazatelně jedná o ambivalentní vztah, který je ovlivněn vlastními zájmy jak regionálními, tak na poli mezinárodní politiky. Obě země tak k sobě přitahuje jak exkluze západu, tak čistě pragmatické nastavení zahraničních politik obou zemí, jelikož v určitých směrech je kooperace pro obě země výhodná.

„Vzorce konfliktu a spolupráce mezi oběma zeměmi nelze vysvětlit pouze politickými a/nebo ideologickými faktory. Ve skutečnosti je rostoucí hospodářská spolupráce a modely zahraničního obchodu hlavním faktorem při vysvětlování dynamiky bilaterálních vztahů. Studie ukazují, že státy s vysokou úrovní obchodu a institucionálními mechanismy, které udržují obchod, jsou méně náchylné ke sporům než jiné státy. Takové empirické vazby mezi

² Druhý člen NATO sousedící s Ruskem, tehdejším SSSR, je Norsko, avšak jeho hranice se v době studené války nedala co do velikosti srovnat s Tureckem

³ Kurdská strana pracujících

obchodem a konfliktem jsou však omezené a zcela protichůdné, protože výzkum také ukazuje, že obchod může pokračovat i během války mezi nepřáteli a že státy mohou snadno rozškátulkovat své ekonomické vztahy“ (Balta 2019).

I přes výše zmíněné momenty, jež pomohly prohloubit vzájemný postoj obou zemí vůči sobě a nastavit tak určitý kurz bilaterálních vztahů, se toto období neobešlo bez kritických okamžiků, které přesně ukazují nevyrovnanost, potažmo nevyzpytatelnost a turbulentnost vztahů mezi Tureckem a Ruskem.

Mezi problematické momenty lze zmínit ruské veto rezoluce OSN ohledně Kypru, což mělo za výsledek větší příklon kyperských Řeků k Annanově plánu (neboli plán na znovusjednocení Kypru). (Kiniklioglu 2006).

Dalším důležitým okamžikem bylo přijetí rezoluce k arménské genocidě ruskou Státní dumou v roce 2005, což je pro Turecko jedno z velmi citlivých míst na poli mezinárodní diplomacie.

„V roce 2005 Rusko zakázalo dovoz tureckých drůbežích produktů, ovoce, zeleniny a květin. Navíc prostitute z Ruska a Ukrajiny – tzv. Natašin syndrom se v Turecku stala významným společenským fenoménem. V Turecku je zřejmý nárůst infekcí HIV souvisejících s prostitucí, což se negativně odrazilo na vnímání Ruska veřejností“ (Kiniklioglu 2006).

2 Ruské zájmy v Sýrii

Blízký východ patří k oblastem, kde mělo Rusko historicky (Carské Rusko, SSSR) své zájmy a aktivně zde působilo. *„Zapojení SSSR v regionu bylo motivováno ideologií a založeno především na soupeření se západní aliancí vedenou USA. Suezská krize je často uváděna jako příklad tohoto soupeření. Krize vynesla rozkol mezi západem podporovanými státy, jako je Libanon a Jordánsko, a státy podporované Sovětským svazem, jako je Egypt, Sýrie a mnoho rodících se palestinských skupin“ (Unnikrishan, Purushothaman 2017).* Nicméně po zhroucení Sovětského svazu se nově vzniklé Rusko z regionu Blízkého východu na určitý čas stáhlo, změna nastala až příchodem Vladimira Putina k moci. Rusko tak upustilo ze strategie orientace na západ a začalo se soustřeďovat právě na Blízký

východ, kde mohlo ukázat, že stále patří mezi klíčové hráče na poli mezinárodních vztahů. Jednou z výzev, která z této nové strategie vyplynula, se stalo právě působení v Sýrii.

Ruská federace je jednou z mála světových mocností, jež otevřeně podporuje jak politicky/ diplomaticky, tak vojensky současný syrský vládnoucí režim Bašára Asada. Řadí se tak mezi zcela úzkou skupinu států, jež se snaží podporovat, a především udržet režim, který se po událostech spojených s arabským jarem ocitl v situaci občanské války. Spolu s občanskou válkou se Sýrie musela také potýkat od roku 2014 do roku 2019 s ISIS⁴, který v době svého vrcholu operoval primárně v Sýrii a v Iráku.

Prvním důležitým znakem v rámci ruského přístupu k Sýrii v období počátku občanské války je až paradoxní rozdíl v tom, jakým způsobem se snaží nastalý konflikt řešit. Je tomu tak z důvodů, že v době počátku arabského jara, kdy se OSN snažila vyřešit konflikt v Libyi, což v konečném důsledku znamenalo vojenskou intervenci, Rusko od začátku zastávalo opačný postoj jak v rámci vetování rezolucí, tak obecně k přístupu, který byl široce sdílený v rámci mezinárodní komunity. Ačkoliv oba konflikty sdílí do jisté míry značné podobnosti, každý byl řešen zcela jinou metodou, a právě v případě Ruska šlo o zcela diametrálně odlišný přístup.

Existují tři hlavní roviny zapojení Ruska, respektive ruských zájmů v Sýrii – podpora režimu z historického hlediska, dodávky zbraní plus energetický/nerostný potenciál, snaha nezhoršit situaci v regionu, potažmo zabránit „spillover“ efektu do dalších zemí, včetně Ruska.

Zájmy Ruska v Sýrii od roku 2011 tak lze rozdělit do tří hlavních kategorií, jež dohromady vykreslují přesnější obraz jednotlivých motivů pro zájmové působení v Sýrii.

2.1. Historické propojení Ruska a Sýrie

První kategorií jsou historicky propojené vztahy obou zemí. Jedná se do určité míry o pozůstatek z dob Sovětského svazu, kdy od roku 1970 probíhaly mezi oběma zeměmi vzájemné kooperace, obchod, diplomatická výměna apod., zároveň se od roku 1970 dá považovat Sýrie za klíčového spojence SSSR v oblasti Blízkého východu. „*Tento vztah v rámci studené války byl však založen spíše na strategické vzájemné závislosti než na*

⁴ Islámský stát v Iráku a Sýrii (Radikální islamistická teroristická skupina)

ideologii. Každá strana smlouvala za účelem zisku. Zatímco Moskva zásobovala Sýrii zbraněmi a vojenskými poradci, musela akceptovat pokračující zákaz syrské strany Baas vůči Syrské komunistické straně“ (Allison 2013).

V říjnu 1980 podepsaly obě země bilaterální dohodu o přátelství a kooperaci. Snaha o vzájemnou kooperaci mezi státy se projevovala i po pádu Sovětského svazu, kdy bylo v roce 2006 odhadováno, že zhruba 10 000 příslušníků syrské armády dostalo výcvik jak v Sovětském svazu, tak později v Rusku. Stejně tak do tohoto roku působilo na 2000 ruských vojenských poradců v Sýrii (Allison 2013).

„Dřívější rozsáhlá interakce syrské armády se SSSR a Ruskem, stejně jako lidské vazby s ruskými vojenskými poradci, měly pravděpodobně určitý socializační účinek ve prospěch Ruska. To také muselo zanechat určitou míru sympatií k Sýrii mezi některými ruskými vojenskými důstojníky. Ruský novinář zabývající se obranou tvrdí, že na ministerstvech zahraničí a obrany stejně jako ve zpravodajské komunitě v Moskvě jsou jestřábi s dlouhodobými vazbami na současný syrský vojensko-zpravodajský establishment, kteří tvrdí, že syrský režim může stále porazit své nepřátele a že opuštění starého spojence je špatné“ (Allison 2013).

V průběhu let si Rusko vybuodovalo silné vztahy se Sýrií, které jsou i přes občasné vzájemné neshody například ohledně podpory regionálních aktérů stále vitální a těží z něj oba státy. Rusko se také může spolehnout na Sýrii v rámci mezinárodních vztahů, kdy můžeme pozorovat téměř neustálou součinnost v rámci reakcí na počínání Ruska ve světě. Jde například o diplomatickou podporu Ruska v rámci rusko-gruzínského konfliktu v roce 2008, stejně tak je tento jev možné pozorovat dodnes v rámci války na Ukrajině (Allison 2013).

„Klíčovou otázkou je, do jaké míry ruská solidarita se Sýrií představuje osobní podporu obléhanému vedení samotného Bašára Asada. Moskva dospěla k tvrzení, že Asadův osud není jádrem problému, že pozice Ruska není předurčena podporou osobností; je diktována starostí o osud syrského lidu, našeho dlouholetého přítele a partnera, a o osud země, která má velmi dlouhou historii. To není příliš přesvědčivé. Za prvé, Assad tak jasně zosobňuje syrský alavitský režim a Moskva tak nepodporuje změnu režimu v Sýrii. Zadruhé, Putin podle všeho považuje ruskou image neochvějného spojence za mezinárodně důležitou pro

důvěryhodnost dalších politických uskupení blízkých Rusku, například ve vztahu ke středoasijským státům Společenství nezávislých států (SNS)“ (Allison 2013).

2.2 Materiální podstata ruských zájmů v Sýrii

Druhou kategorií je materiální zájem Ruska neboli možnost zbrojního vývozu do Sýrie, který je ovšem limitován schopností Sýrie reálně plnit finanční zakázky ve většině případů, stejně tak potenciální rozšíření energetických aktivit, potažmo těžba nerostných surovin.

V oblasti zbrojního průmyslu, respektive dodávek zbraní do Sýrie se jedná o dlouhodobou doménu Ruska, nicméně ze statistického pohledu vyplývá, že Sýrie rozhodně nepatří mezi přední exportní destinace, jelikož v roce 2011 tvořil export zbraní do Sýrie pouze 5 % celkového ruského exportu zbraní. Nicméně z pohledu Sýrie je ruský export nekompromisně tím majoritním se 72 % v letech 2007–2011 (Allison 2013). Avšak i přes celkově nízké procento zbrojního exportu, je Sýrie považována za důležitého odběratele o to více, pokud budeme brát v potaz snahu Ruska působit na mezinárodní scéně jako spolehlivý dodavatel zbraní, z čehož je patrné, že tento obchodní vztah má do určité míry svou důležitost. Zároveň díky použití ruské techniky v rámci syrského konfliktu může Rusko demonstrovat její akceschopnost a vytváří tak určité PR pro případné zahraniční zájemce o dovoz vojenské techniky.

Zároveň mají dodávky zbraní do Sýrie také svůj mezinárodní rozměr, jelikož se jedná o porušení sankcí uvalených na Sýrii od roku 2011. Rusko tyto dodávky obhájuje argumentací, že jde pouze o obrannou techniku, nikoliv útočnou, kterou by režim využíval vůči povstalcům či civilnímu obyvatelstvu (Allison 2013).

V rámci materiálního zájmu Ruska v Sýrii lze zmínit také oblast nerostných surovin a energetiky. I přestože Sýrie nedisponuje na rozdíl od okolních států velkými zásobami ropy, je zde stále prostor pro zkoumání potenciálních nalezišť, který chce Rusko využít stejně jako možnost produkce zemního plynu a s tím spojený tranzitní potenciál Sýrie jako jednu z možných cest pro export plynu do Evropy (Allison 2013).

2.3 Boj s radikálním Islamismem

Třetí velmi podstatnou kategorií je snaha Ruska minimalizovat radikální islamismus v regionu, respektive v Sýrii. Rusko již od začátku své intervence v Sýrii používá argumentaci boje proti radikálním uskupením, ať už jde o Frontu an-Nusrá⁵ či ISIS⁶, respektive akcentuje snahu boje proti teroristickým organizacím operujícím v Sýrii. V případě ISIS je nutné dodat, že určitou část této organizace skutečně tvořili ruští státní příslušníci a ruský jazyk byl třetím nejpoužívanějším uvnitř teroristické organizace, tudíž zde existovala reálná obava z možnosti využití této síly přímo v Rusku. Podstatnou součástí tohoto přístupu je obava z potenciálního politického vakua, jež by v případě pádu syrského režimu nastalo, čehož by právě zmíněná hnutí mohla využít k ovládnutí země a následné širší destabilizaci regionu. „Podle názoru Kremle je silný, jednotný a fungující stát nezbytnou podmínkou pro potlačení terorismu na jeho území. V televizním rozhovoru uskutečněném den před zahájením ruské vojenské operace v Sýrii Vladimir Putin řekl: Snažíme se zabránit vytvoření mocenského vakua v Sýrii obecně, protože jakmile jsou vládní agentury ve státě, v zemi zničeny, vzniká mocenské vakuum a toto vakuum je rychle vyplněno teroristy. Tak tomu bylo v Libyi a Iráku; Tak tomu bylo i v některých jiných zemích“ (Lavrov 2018).

Dalším rozměrem této problematiky je možnost takzvaného „spillover“ efektu, tedy možnosti přelití konfliktu do jiného geopolitického prostoru buď v rámci Blízkého východu, jak již bylo zmíněno, nebo přesun teroristických organizací ze Sýrie do Ruska, konkrétně do oblastí ruského Kavkazu (Čečensko, Dagestán apod.), odkud pochází určitá část aktivních islamistických bojovníků v Sýrii. Zároveň jde o problematické regiony uvnitř Ruska, kde již v minulosti proběhly separatistické boje, navíc podporované zahraničními islamistickými sítěmi. „Islamistické opoziční skupiny v Sýrii, kterým se dostává podpory politikou západních států vůči Asadovu režimu, by se mohly nejen vrátit zpět na ruský severní Kavkaz, ale také začít ohrožovat západní státy, spíše podle modelu dřívějšího spojení Al-Káidy s protisovětskými mudžahedíny podporovanými Západem v Afghánistánu“ (Allison 2013).

Pro Rusko je nejen islamistický (čti: teroristický) rozměr syrské opozice, ale i sektářská

⁵ Syrská povstalecká a teroristická organizace napojená na teroristickou síť Al-Káida

⁶ Islámský stát v Iráku a Sýrii (Radikální islamistická teroristická skupina)

povaha bojů v Sýrii používána jako argument proti snahám sesadit Asada. Ruští analytici předpovídají, že sesazení Asada „nepovede k ukončení občanské války, ale pouze k začátku její další fáze“; Syrská vláda a opozice si prostě vymění role a konflikt bude pokračovat (Allison 2013). Tento přístup k syrskému konfliktu je dlouhodobý a prakticky předem určuje budoucí vývoj války jako takové, jelikož dokud bude Rusko přítomno v Sýrii a bude aktivně podporovat vládnoucí režim, politické ani jiné změny nelze očekávat. To potvrdil i postupný vývoj viditelný dodnes, jelikož i přes utlumení bojů nedošlo prakticky k žádné politické změně v zemi.

3 Turecké zájmy v Sýrii

Sýrie, která má nejdelsí pozemní hranici s Tureckem (909 kilometrů), je historicky zemí, jež ovlivňovala Turecko a vice versa. Tudíž přirozeně v rámci novodobého kontextu se jedná o zemi, k níž má Turecko určitý postoj a své zájmy.

Pokud opomeneme vztahy v rámci Osmanské říše, tak lze charakterizovat vztahy mezi Tureckou republikou a Sýrií jako spíše konfliktní, respektive poznamenané dlouhodobými problémy v několika oblastech. Velmi hořkým historickým momentem pro Sýrii bylo připojení provincie Hatay k Turecku v roce 1939. „*Syrská strana nikdy neuznala legitimitu tohoto sjednocení. Syrský názor byl, že Hatay bylo „ukradené území, uchvácené násilím Tureckem, a že v celé události byla Sýrie podvedena“.* Dále bylo zacházení s provincií Hatay vnímáno syrskými nacionalisty jako známka tureckého expansionismu, protože Turecko, které bylo po čtyři století okupantem arabských zemí a nyní zabíralo Hatay, a proto bylo hrozbou pro Sýrii“ (Altunışık, Tür 2006). Od 50. let 20. století lze hovořit o vyloženě konfliktních vztazích. Konfliktní povahu vztahů v tomto období lze přičítat z větší části opačnému ideovému nastavení obou zemí, kdy Turecko bylo prozápadní zemí a součástí NATO, kdežto Sýrie měla velmi blízko k Sovětskému svazu. I po pádu Sovětského svazu „*Damašek nadále vnímal Turecko jako hrozbu a stával se stále nespokojenějším s tureckým angažmá na Blízkém východě. V reakci na to Sýrie přijala strategii vyvažování sil proti Turecku. Rozvíjející se vztahy Sýrie s Arménií, Řeckem a Íránem byly Tureckem považovány za pokusy o její obklíčení. Toto vnímání hrozby ze Sýrie přispělo k rozhodnutí Turecka podepsat vojenskou dohodu s Izraelem v dubnu 1996, protože jak Turecko, tak Izrael sdílely společné vnímání hrozby ve vztahu*

k „terroristickým“ skupinám sponzorovaným Sýrií“ (Altunışık, Tür 2006). V průběhu 90. letech 20. století, jak je již zmíněno, dospěly vztahy mezi oběma zeměmi na hranici přímého vojenského konfliktu, který byl na prahu eskalace v roce 1998, avšak ještě téhož roku se podařilo podepsat takzvanou dohodu z Adany⁷, kterou se úplné eskalaci napětí podařilo zabránit.

Problematiku v rámci bilaterálních vztahů lze rozdělit na tři hlavní témata, jež formovala v novodobé historii syrsko-turecké vztahy.

3.1 Kontrola toku řek Eufrat a Tigris

Prvním tématem je voda, respektive řeky Eufrat a Tigris, jež jsou zdrojem pitné vody pro velkou část regionu, primárně pak Sýrii a Irák. „Syrští představitelé považují řeky za mezinárodní vodní tok a požadují rovnoměrné rozdělení vody. Turecká strana na druhé straně definuje status řek jako hraniční vody a tvrdí, že přidělí dostatek vody jak Sýrii, tak Iráku“ (Bülent, Köni 2002). Sýrie vede dlouhodobě spory s Tureckem o objemu vody, jež proudí směrem z Turecka dále do regionu, což je v kontextu reality Blízkého východu zásadní téma.

3.2 Kurdská problematika

Druhým tématem jsou Kurdové v Sýrii a s nimi spojená strana PKK. Turecko dlouhodobě tvrdí, že Sýrie poskytovala/poskytuje pomoc a útočiště kurdským separatistům. Jak je již v předchozích částech textu uvedeno, Kurdové a separatismus spojený s kurdskou menšinou, jsou jedním z hlavních témat pro tureckou domácí i zahraniční politiku.

Kurdská problematika ve spojení se Sýrií spočívá v dlouhodobé podpoře aktivit PKK na území Sýrie, jakožto poskytnutí bezpečného útočiště pro vedení organizace. „Kurdská otázka se svým transnacionálním a citlivým charakterem proměnila v trojského koně, kterého využívají globální i regionální mocnosti v blízkovýchodní politice. Během krize mezi Tureckem a Sýrií v říjnu 1998 ohledně kurdské otázky vyšlo najevo, že Sýrie využila kurdského problému Turecka podporou PKK různými způsoby a pokusila se ji použít jako páku proti Ankaře v otázce vody a některých dalších menších regionálních otázkách“ (Bülent, Köni 2002).

⁷Adana Mutabakatı (Adana Agreement) 20. října 1998

Syrské území se tak na dlouhou dobu (do roku 1998 – dohoda z Adany) stalo výchozím bodem a de facto základnou pro operace PKK v Turecku. „V roce 1980 došlo k dalšímu vývoji, který kromě otázky vody dominuje vztahům mezi oběma zeměmi až do současnosti. Bylo to rozhodnutí Sýrie poskytnout útočiště Abdullahu Öcalanovi, vůdci Strany kurdských pracujících všeobecně známé pod kurdskou zkratkou PKK (Partia Kakaren-i-Kurdistan)“ (Olson 1997). Obava Turecka z operování PKK v Sýrii byla také hnána faktem, kdy po irácko-iránské válce a válce v Zálivu dosáhli Kurdové v Iráku na autonomní samosprávu uvnitř země. Existovala tak reálná obava ze spojení těchto kurdských skupin právě z Iráku, Sýrie a v přední řadě Turecka, kde jich také žije nejvíce, a vytvoření samostatného Kurdistanu. PKK ve vedení Öcalana fungovalo volně na území Sýrie až do roku 1989, kdy po podepsání dohody z Adany bylo vedení v čele s Öcalanem nuceno ze země odejít. Dohoda z Adany se stala zcela klíčovým dokumentem, který poté určoval podobu vztahů mezi oběma zeměmi až do počátku občanské války. Sýrie se mimo jiné zavázala plnit následující body⁸:

1. *V tuto chvíli Öcalan není v Sýrii a rozhodně mu nebude dovoleno vstoupit do Sýrie.*
2. *Elementům PKK v zahraničí nebude povolen vstup do Sýrie.*
3. *V současné době tábory PKK nejsou funkční a rozhodně jim nebude dovoleno se aktivovat.*
4. *Sýrie na základě zásady vzájemnosti nedovolí žádnou činnost, která vychází z jejího území a která by ohrožovala bezpečnost a stabilitu Turecka. Sýrie nedovolí dodávky zbraní, logistického materiálu, finanční podporu a propagandistické aktivity PKK na svém území.*
5. *Sýrie uznala, že PKK je teroristická organizace. Sýrie spolu s dalšími teroristickými organizacemi zakázala veškeré aktivity PKK a jejich přidružených organizací na svém území.*
6. *Sýrie nedovolí PKK zřizovat na svém území tábory a jiná zařízení pro výcvik a přístřeší nebo provozovat obchodní aktivity.*
7. *Sýrie nedovolí členům PKK využívat svou zemi pro tranzit do třetích zemí.*

⁸ https://www.mfa.gov.tr/_p_statement-made-by-ismail-cem_-foreign-minister_-on-the-special-security-meeting-held-between-turkey-and-syria_br_october-20_-1998_br_unofficial-translation__p_.en.mfa (oficiální stránka ministerstva zahraničí Turecké republiky, anglická verze zmíněného dokumentu)

8. *Sýrie přijme veškerá nezbytná opatření, aby zabránila veliteli teroristické organizace PKK vstoupit na syrské území, a vydá za tímto účelem pokyny svým orgánům na hraničních přechodech.*

Následně byl Öcalan v roce 1999 unesen tureckou tajnou službou v Nairobi a zavlčen do Turecka, kde byl souzen za vlastizrady a další zločiny. Byl odsouzen k smrti, nicméně rozsudek byl změněn v roce 2002 na doživotní trest ve vězení. Tímto momentem Turecko dosáhlo výrazného vítězství nad PKK, a i přestože nedokázalo organizaci zcela zničit, do značné míry byla paralyzována její akceschopnost a funkčnost jako taková. „*Můžeme s jistotou tvrdit, že kurdský problém pak vstoupil do nové fáze, kterou lze nazvat érou po PKK. PKK přijala marxisticko-leninistickou strategii a skončila s pragmatickou ideologií, jejímž cílem bylo mobilizovat podporu různých segmentů kurdské společnosti, a skutečně se jí v tomto cíli do značné míry dařilo*“ (Olson 1997).

3.3 Vnitropolitický rozměr Turecko-Syrských vztahů

V rámci posouzení obecného přístupu Turecka k Sýrii v novodobém kontextu je třeba poukázat na dva klíčové momenty vývoje vztahů mezi nimi. První je takzvaný de-sekuritizační postoj, jenž vedl od počátku 21. století ke zcela totální změně a návratu k sekuritizaci témat spojených se Sýrií. Jde o kontinuální vývoj započatý na konci 90. let 20. století po podepsání dohody z Adany do roku 2011, kdy vypukla občanská válka v Sýrii a přístup Turecka k Sýrii se zcela obrátil.

Výše popsany vývoj je úzce spojený se změnami v domácí politice Turecka. Konkrétně jde o vnitřní přeměnu vládnoucí strany AKP⁹, která se z původní liberálně konzervativní orientace, prosazování západních struktur, snahy o plnou integraci s EU, zachování sekulárního modelu turecké společnosti a v poslední udržování normalizovaných vztahů se sousedními státy s akcentem na již zmíněnou de-sekuritizaci témat a obecně problematiky týkající se okolních států stala stranou opětovně akcentující sekuritizaci. Dále pak nastala změna v přístupu i k dalším tématům, jakými jsou odklon od sekularizace, odklon od západních struktur, příklon k východním aktérům mezinárodní politiky atd. Celkově tak lze sledovat kontinuální vývoj domácí politické scény, jenž se propisuje zcela viditelně do zahraniční politiky státu.

⁹ Strana spravedlnosti a rozvoje

„V turecké domácí politice byla hlavní hnací silou úloha procesu členství v EU. EU slouží k de-sekuritizaci různých otázek, protože členské státy se zaměřují na otázky, jako je integrace do ekonomických a politických struktur západu“ (Wæver, 2000). „Proces vyjednávání spouští změnu identity a zájmů, jejímž prostřednictvím se sekuritizované otázky, jako jsou práva menšin, začínají bagatelizovat. Od roku 1999, kdy Turecko a EU oficiálně zahájily přístupové rozhovory, se v Turecku objevily otevřenější diskuse o větších právech jednotlivců a etnických skupin“ (Aras, Polat 2008). Nicméně tento trend nenabyl dlouhodobého trvání, jelikož po fázi liberálního přístupu k menšinám v průběhu začátku 21. století přišlo na domácí politice k obratu zpět ke konzervativnímu přístupu a akcentaci nacionalismu. Právě práva menšin a etnických skupin obzvlášť jsou důležitou součástí komplexního přístupu Turecka k Sýrii, jelikož právě do těchto kategorií spadá problematika kurdské menšiny a její snahy o nezávislost, jež je hojně přítomna také v Sýrii a je jedním z klíčových zájmových bodů Turecka.

Problematikou, jež byla primárně způsobena občanskou válkou v Sýrii, je migrační vlna, jež zasáhla Turecko. Jedná se tak o společenský/vnitropolitický problém, který má však přesah do zahraniční politiky Turecka. „*Občanská válka, která začala v Sýrii v roce 2011, vedla k mezinárodní uprchlické krizi, přičemž Turecko sloužilo jako cílová a tranzitní země pro miliony Syřanů, kteří uprchli ze své vlasti. Podle internetových stránek tureckého Generálního ředitelství pro řízení migrace Turecko do roku 2020 hostilo přibližně 3,6 milionu Syřanů v táborech i mimo ně a přibližně a další milion prošel Tureckem na cestě do Evropy. Do roku 2014 přijalo Turecko politiku otevřených dveří, která Syřanům umožnila relativně snadný vstup do Turecka. Tato politika však byla pravděpodobně způsobena očekáváním rychlého vyřešení syrské občanské války a návratu migrantů do jejich domovů. Když si Turecko uvědomilo, že počet migrantů se bude v důsledku vleklé občanské války nadále zvyšovat, změnilo kurz, zavedlo neoficiální politiku zavřených dveří a zvýšilo bezpečnostní opatření na hranicích*“ (Balkılıç, Teke Lloyd 2021).

4 Občanská válka v Sýrii

Vojenský konflikt v rámci Sýrie je dodnes trvajícím ozbrojeným konfliktem, jehož počátek je datován do roku 2011. Samotnému ozbrojenému konfliktu předcházelo několik momentů především ze strany vlády Bašára al-Assada, které zemi uvrhly do spirály sektářského, občanského a vojenského konfliktu, který lze označit za jeden z nejhorších v novodobé

historii po druhé světové válce.

Pro účely popisu situace, která ve výsledku vedla k občanské válce a zároveň vytvořila ze Sýrie prostor, kde působí různé zahraniční entity, jež sledují své vlastní cíle nebo využívají prostor Sýrie k proxy konfliktům vůči svým nepřátelům, je nutné reflektovat vývoj v zemi od převratu 8. března 1963 vedeného stranou Baas¹⁰ a jeho klíčovou postavou, pozdějšího prezidenta Hafize al-Assada (Šterbenc 2018).

Pozadím pro tehdejší převrat, který proběhl nutno dodat bez násilností a prolévání krve, je zapotřebí zaměřit se na tehdejší poměry v zemi a zároveň na dichotomii dvou hlavních náboženských skupin v zemi, konkrétně Alawity a Sunnity.

Alawité byli historicky marginalizovanou skupinou, avšak v rámci francouzské správy země po skončení první světové války, kdy byla Sýrie francouzským mandátním územím, až do roku 1946, byli právě oni primárně zastoupeni v elitních vojenských jednotkách, na rozdíl od majoritní skupiny sunnitů. Pro Alawity šlo o jedinou možnost vertikální mobility, tudíž v hojně míře vstupovali do armádních škol a stávali se členy elitních jednotek. Důvodem pro důvěru ze strany Francie byl fakt, že Alawité měli signifikantně nižší potenciál pro vzpurnost vůči koloniálnímu řádu, o to více byli schopni v případě nutnosti bojovat i proti Sunnitům, primárně z důvodu historicky podřadného postavení v rámci společnosti.

Sunnité naopak zcela podcenili situaci svou neangažovaností, kdy ozbrojené složky tvořili primárně Alawité, což se naplno projevilo při převratu v roce 1963, kdy marginalizovaná skupina Alawitů v čele s generálem Hafizem al-Assadem ovládla zemi.

„Je třeba dodat, že Alawité (a příslušníci dalších náboženských menšin) byli také ochotnější být začleněni do strany Baas, protože její program byl sekulární. Kromě toho, díky své socialistické ideologii, strana sama úspěšně rekrutovala členy ve venkovských oblastech, kde tradičně žili členové náboženských menšin“ (Šterbenc 2018).

V období první dekády vlády Hafize al-Assada, tedy po stabilizaci politického systému, prodělala země řadu reforem, jež v konečném důsledku zvýšily životní a ekonomickou

¹⁰ Socialistická strana arabské obrody (1947–1966)

úroveň Sýrie. Zároveň lze pozorovat zaměření režimu především směrem ke skupině Alawitů, kteří po letech perzekucí patřili mezi prioritní skupiny, avšak al-Assad si uvědomoval, že pro udržení moci je zapotřebí oběma skupinám vycházet vstříc, jelikož Alawité režim potřebovali a byli jeho klíčovou oporou. Sunnité byli ovšem největší skupinou v zemi, tudíž nebylo možné je plně odstavit od jakékoliv participace (Lawson 2022).

Nicméně po relativně stabilní první dekádě nově ustanoveného režimu se již v 80. letech začaly projevovat slabiny politického systému a stejně tak ekonomického nastavení země. Stát se snažil zlepšit podmínky pomocí reforem, které však nebyly dostatečně funkční, a tudíž situaci pouze v menší míře zmírnily. Tyto socio-ekonomické problémy, které nebyly plně vyřešeny, se naplno projevíly po nástupu Bašára al-Assada, který tehdejší situaci řešil radikálními reformami namířenými k liberalizaci (Šterbenc 2018).

„Asadova politika však dále pokrývala ekonomiku a zvýšila korupci a nepotismus. Marketizace nerozšířila základy akumulace, a co víc, z privatizace měli prospěch pouze lidé blízcí režimu. Ačkoli al-Assad tvrdil, že jejich cílem je „sociálně tržní ekonomika“, neuspokojil mnoho sociálních požadavků Sýřanů. V letech 2000–2010 se životní úroveň zhoršila, zatímco možnost sociální mobility byla snížena. Míra nezaměstnanosti nadále rostla, mzdy zaostávaly za rostoucími životními náklady a růst cen způsobil ekonomickou nejistotu milionů Sýřanů. Nerovnost se výrazně zvýšila, zatímco 30 % obyvatelstva žilo pod hranicí chudoby (11 % pod hranicí přežití). Vzhledem k tomu, že režim na základě tržní logiky rušil privilegia zemědělského sektoru a přeměroval finanční prostředky do měst, byl venkov vážně zanedbáván (většinou sunnitští rolníci), čímž si strana Baas znepřátelila svou nejdůležitější základnu sociální podpory. V důsledku toho došlo k masové migraci rolníků z venkovských oblastí na periferie měst, většinou se usadili ve slumech. Je třeba dodat, že během této doby se socioekonomická situace větší části alawitské komunity zhoršila, a to jak ve venkovských, tak v městských oblastech. Nicméně Alawité nepřestali režim podporovat, protože nadále věřili, že jedině Bašár Asad jim může zajistit bezpečnost před sociální degradací a potenciální pomstou Sunnitů“ (Šterbenc 2018). Tímto rapidním zhoršením situace uvnitř státu vláda Bašára al-Assada de facto porušila takzvaný sociální kontrakt mezi obyvateli a vládou, což zapříčinilo o to rychlejší eskalaci nastalé situace.

Spolu s těmito negativními faktory se naplno projevil vliv arabského jara během března

2011, kdy po vypuknutí tohoto procesu v Tunisu přišla na řadu i Sýrie. Souběh obou faktorů a nastalé situace lze ve výsledku považovat za klíčové okamžiky, které vedly k občanské válce a proměnily Sýrii v prostor pro proxy zájmy ostatních regionálních aktérů, stejně tak mezinárodních v čele s USA.

Obecně vzato lze konflikt v Sýrii charakterizovat jako civilní povstání vůči režimu, který byl prorostlý korupcí, byl nedemokratický a nedokázal svým občanům zajistit stabilní vyhlídky do budoucnosti. Arabské jaro a jeho konsekvence tyto faktory pouze umocnily, avšak konflikt uvnitř státu byl téměř nevyhnutelný. Nicméně konflikt jako takový nelze charakterizovat pouze jako sektářský, tento narativ se objevuje velice často v souvislosti se syrskou občanskou válkou (Phillips 2015), ale jako kombinaci výše zmíněných faktorů, mezi něž lze bez debat zařadit také štěpnou linii mezi dvěma hlavními náboženskými skupinami.

„V rámci shrnutí syrského povstání, které začalo jako převážně sunnitské, bylo vedeno na syrské geografické periferii a zahrnovalo nižší třídy společnosti; při rozhodování, zda se připojit ke vzpouře, nebo zůstat loajální k režimu, byly důležité místní okolnosti a možná zášť; mezi počátečními důvody vzpoury nebyly jasně patrné islamistické motivace. Sektářská hesla byla přítomna v oblastech, kde žila více než jedna náboženská komunita, ale v mnoha jiných regionech se neobjevila. Navzdory skutečnosti, že vzpoura začala jako převážně sunnitského charakteru, všichni sunnité se nepřipojili, ani to nebyla primárně sektářská revolta. Mnoho sunnitů nadále podporovalo Asadův režim z různých důvodů: některým režim poskytoval pracovní místa ve veřejném sektoru a armádě, jiní spolupracovali s úřady ekonomicky; někteří byli členy strany Baas, zatímco jiní si stále pamatovali nestabilitu před příchodem Hafiz al-Asada; někteří se obávali, že budou mít islamistickou vládu, jiní byli spokojeni se zahraniční politikou al-Assada, která vzdorovala Izraeli a Západu“ (Šterbenc 2018).

5 Rusko-turecká ambivalence v rámci syrské občanské války

V rámci analýzy, jak se reálně proměňují vzájemné vztahy Ruska a Turecka na případu Sýrie, kde obě země vystupují jako klíčoví hráči, je potřeba se úzce zaměřit na vývoj událostí spojených s občanskou válkou v Sýrii a jednotlivých zájmů a přístupů Turecka a Ruska.

„Turečtí politici považují Moskvu buď za podporu regionální bezpečnosti Ankary, nebo za překážku. Podobně ruské úřady považují Turecko buď za lokomotivu spolupráce, nebo za protivníka, který brání prosazování ruských zájmů ve svém sousedství“ (Rüma, Çelikpala 2019).

Blízký východ je pro obě země zájmovým regionem, stejně tak se v něm snaží vystupovat jako klíčoví a určující hráči. Nicméně právě Sýrie umožnila oběma zemím se projevit naplno v těchto rolích. Pro Rusko šlo o jakýsi klíčový gambit na poli mezinárodní politiky, jelikož po událostech z Libye a Iráku, kdy nemělo možnost se podílet na řešení konfliktu, mělo nyní Rusko možnost udržet si status světové velmoci, jež je schopna řešit bezpečnostní krize, ale především předejít jejich zhoršení. Klíčovým faktem, který Rusku umožnil takto postupovat v případě Sýrie, bylo prakticky úplné stažení západních sil v čele s USA z Blízkého východu, právě po předchozích zkušenostech z jednotlivých intervencí.

Turecko na rozdíl od Ruska nikdy nemělo statut světové velmoci, tudíž motivace Ankary získat tento status je druhořadá, avšak do jisté míry vitální, protože je ukázkou angažovanosti, schopnosti řešit regionální bezpečnostní krizi a síly. Z Turecka se stává rozhodující aktér v regionu a od toho je dále možné působit v širší míře jako jeden z určujících aktérů v rámci globálních mezinárodních vztahů.

Vztahy mezi zeměmi lze rozdělit do tří etap v rámci syrské občanské války – vztahy od roku 2011 do 2015 (tzv. krize sestřeleného letounu), 2015–2016 období krize vzájemných vztahů, 2016–2018.

5.1 Vztahy Ruska a Turecka v období 2011-2015

V průběhu prvního sledovaného období občanské války v Sýrii lze pozorovat zcela rozdílné zájmy a cíle obou zemí. Turecko v reakci na násilné potlačení protestů spojených s propuknutím tzv. arabského jara v Sýrii přijalo otevřenou politiku podpory syrské opozici a podporovalo změnu syrského vládnoucího režimu. *„Během dubna/května 2011 se tehdejší premiér Erdoğan pokusil o pozitivní přístup (ve vztahu k Sýrii), když se snažil přesvědčit Asada, aby uzákonil sociální a hospodářské reformy s cílem zmírnit nespokojenost. Když se to ukázalo jako bezvýsledné, změnil tón a popsal zásah režimu proti opozici jako „barbarství“. Od této chvíle se svržení Asadova režimu stalo deklarovaným cílem Erdoğanovy vlády. Během následujících čtyř let uvedla tento princip*

do praxe tím, že hostila převážně sunnitsko-arabskou politickou odbojovou skupinu, v současné době známou jako Syrská prozatímní vláda, a přidruženou vojenskou organizaci Svobodnou syrskou armádu (FSA)“ (Hale 2019).

Tento přístup k syrské krizi vydržel Turecku určitou dobu, nicméně změna nastala ve chvíli, kdy se na scéně opětovně objevila otázka Kurdů v Sýrii. Nešlo však o náhlý vznik tohoto opětovného problému z pohledu Turecka. Šlo o kontinuální vývoj, jelikož se syrská vládní vojska stáhla z oblasti severní Sýrie (Rojava) už v roce 2012, což dalo vzniknout de facto autonomní kurdské oblasti, avšak ne v takové míře, jako je tomu v Iráku dodnes. *„V roce 2014 se pozornost přesunula zpět na pozici kurdské populace v severovýchodní Sýrii, což mělo vážné důsledky pro tureckou zahraniční politiku“ (Hale 2019).* Problematickým se stalo působení jednotek YPG¹¹, které operovaly jak proti vládnímu režimu, tak především proti ISIS, ve kterém byly velmi efektivní a úspěšné, takže si vysloužily oprávněný zájem a podporu ze strany západní koalice¹². *Ačkoli se Turecko oficiálně zavázalo podporovat mezinárodní koalici vedenou USA v Sýrii a umožnilo koaličním silám používat turecké základny, odmítlo se zapojit do bitvy o Kobani a odmítlo jejich použití, pokud se nestanou terčem síly syrského režimu. Nejdále, kam byla připravena zajít, bylo umožnit některým jednotkám FSA a irácko-kurdským pešmergům, aby se připojily ke kurdským silám bránícím Kobani. Nicméně koaliční letectvo hrálo rozhodující roli v porážce útoku ISIS.⁸ V důsledku toho americká armáda vytvořila efektivní alianci s YPG proti ISIS (Hale 2019).* Problémem nebyli ani tak syrští Kurdové jako takoví, ale blízkost, jakou měly YPG s PYD k PKK, i když se nejednalo o „pobočky“ jednoho uskupení. Zároveň šlo o velmi funkční ozbrojenou skupinu, které se dostávalo podpory a výcviku ze strany USA, tudíž zde existovala turecká obava o bližší spojení YPG a PKK ve světle podpory ze západu případné snahy o vytvoření Kurdistánu v Sýrii, potažmo možnost znovuoobnovení PKK a její činnosti ve smyslu útoků vůči Turecku. Jednalo se tak o další moment, kdy se Turecko vzdalovalo od svých západních spojenců v představě, kam směřovat svou podporu a jaký přístup k problematice má být zaujat.

„Obnovené chápání bezpečnosti Ankarou v kombinaci s rostoucím bojem proti terorismu ze strany různých, a dokonce i opozičních organizací, jako jsou PKK a ISIS uvnitř tureckých hranic, mělo předvídatelný vedlejší účinek na tureckou politiku vůči Sýrii.

¹¹ Lidové obranné jednotky, ozbrojené křídlo Sjednocené demokratické strany (PYD)

¹² Západní koalice vedená USA v boji proti ISIS

Nicméně politické neshody mezi Tureckem a USA a samozřejmě s Ruskem na čas zabránily tureckým silám v nasazení za hranicemi země v jakýchkoli pozemních nebo leteckých operacích – turecká armáda byla omezena na přeshraniční dělostřeleckou palbu proti všem útokům ze severní Sýrie“ (Rüma, Çelikpala 2019).

Rusko na rozdíl od Turecka sledovalo zcela opačnou politiku v rámci syrského konfliktu v jeho první fázi, kterou byla plná politická, diplomatická a vojenská podpora režimu Bašára al-Asada. Tato ruská strategie byla zvolena z několika důvodů. Mezi ty, jež jsou již zmíněny, patří historická politická blízkost obou zemí, možnost demonstrace ruské zbrojní techniky, obava ze situace po případném pádu režimu, možnost dokázat svou schopnost řešení takovýchto krizí z pozice globální velmoci a v první fázi konfliktu pak především snaha zabránit multilaterální intervenci po vzoru Libye a Iráku.

Sýrie byla hlavním politickým tématem Turecka a Ruska od roku 2012. Zatímco Ankara zůstala oddaná myšlence změny režimu v Damašku a pokračovala v podpoře opozičních skupin podél svých hranic, Rusko bylo od počátku odhodláno nedovolit, aby se Sýrie stala další Libyí, kde multilaterální akce vedla ke změně režimu, která byla krokem do neznáma, přičemž Moskva zůstala neochvějná ve své podpoře Asadova režimu (Rüma, Çelikpala 2019).

I přes zmíněný rozdílný zájem na syrském konfliktu, respektive jiném řešení, nelze přímo říct, že by výše popsané události a skutečnosti v této první fázi konfliktu měly vyloženě negativní dopad na rusko-turecké vztahy. Obě země si byly vědomy své startovací pozice po vstupu do konfliktu v Sýrii, proto nešlo o přímý střet dvou politik, které by měly za důsledek zhoršení vzájemných vztahů. Navíc po opětovné akcentaci kurdské problematiky, která nyní měla podporu na západě, se Turecko opět dostalo na pomyslné pomyslnou hranici mezi západem a východem blíže k Rusku, i když faktem zůstávalo, že Rusko se v rámci kurdské problematiky nijak zvlášť neangažovalo ve smyslu prospěchu Turecka. Zároveň však bylo možno pozorovat poměrně značný rozkol mezi zeměmi díky aktivnímu zapojení ruských sil čili vojenské intervence v Sýrii, což samozřejmě šlo nutně proti tureckým zájmům, avšak stále platil daný status quo ohledně bilaterálních vztahů.

5.2 „Krise sestřeleného letounu“

Druhým sledovaným časovým úsekem je období mezi lety 2015–2016, jelikož v roce 2015 došlo k silné zatěžkávací zkoušce v rámci bilaterálních vztahů mezi Ruskem a Tureckem kvůli tzv. krizi sestřeleného letounu.

Rostoucí rozdílnost na aktivním řešení a zapojení uvnitř syrského konfliktu vedly k určité tenzi mezi zeměmi, primárně pak ze strany Turecka, jelikož Rusko po aktivním vstupu do konfliktu začalo působit velmi těsně u hranic s Tureckem a opakovaně narušovalo turecký vzdušný prostor. *„Ruské stíhačky brzy začaly narušovat turecký vzdušný prostor kolem provincie Hatay a od října 2015 prováděly koordinované letecké údery proti protirežimním silám v Sýrii, zejména proti silám podporovaným Tureckem, včetně Turkmenů na severu Sýrie. Tato ruská porušení jasně podkopávala turecká pravidla nasazení poté, co syrské rakety v roce 2012 sestřelily turecké letadlo Phantom u pobřeží Středozemního moře; situace tak signalizovala možnost smrtelného setkání mezi těmito dvěma stranami“* (Rüma, Çelikpala 2019). Turecko vnímalo toto porušování mezinárodního práva velmi seriózně, stejně tak postupně akcentovalo útoky na Tureckem podporované opoziční skupiny, zvláště pak bombardování Turkmenů, jelikož v tomto případě byla opětovně využita rétorika pan-turkismu, a Turecko prezentovalo tyto útoky jako de facto útoky na Turky samotné, respektive turecké etnikum. *„Ruský velvyslanec v Turecku Andrej Karlov byl 19. listopadu 2015 předvolán na turecké ministerstvo zahraničních věcí a varován před důsledky, které by mohl postup Ruska vyvolat, zatímco Ankara se snažila získat podporu NATO kvůli opakovanému ruskému narušování svého vzdušného prostoru“* (Rüma, Çelikpala 2019).

Klíčovým zvrátovým momentem vztahů mezi Ruskem a Tureckem se stala takzvaná krize sestřeleného letounu. *„Dne 24. listopadu 2015 turecké ozbrojené síly sestřelily ruskou stíhačku SU-24 s odůvodněním, že narušuje turecký vzdušný prostor“* (Ersen 2017). Rusko narušení leteckého prostoru ihned popřelo, avšak tato skutečnost neměnila nic na faktu, že do té doby nevídaná rána v bilaterálních vztazích byla zasažena.

„Ještě důležitější je, že jeden ze dvou ruských pilotů byl zabit střelbou, když seskočil padákem na zem – údajně Alparslanem Çelikem, tureckým militantem, který bojoval spolu se syrskými povstaleckými skupinami v regionu. Ankara oznámila, že ruští piloti byli varováni desetkrát během pěti minut, než bylo letadlo konečně sestřeleno. Turecká vláda

také sdílela radarové snímky sestřeleného ruského letadla, stejně jako hlasové nahrávky tureckých pilotů s mezinárodním společenstvím“ (Ersen 2017). Tento fakt o to více pobouřil ruskou stranu, která poté vokalizovala narativ přímého napojení Turecka na teroristické organizace až do té míry, že obvinila Ankaru z materiální podpory ISIS.

„Prezident Putin popsal incident jako „bodnutí do zad“ „teroristickými komplici“. Varoval před vážnými důsledky“ (Rüma, Çelikpala 2019). Tyto důsledky se projeví téměř ihned, a to v podobě odvetných ekonomických sankcí vůči Turecku, jež nabyly účinnosti téměř ihned. Šlo o komplexní sankce, které cílily zejména na hospodářská odvětví, konkrétně dovoz potravin z Turecka, dále pak na odběr energií z Ruska a v neposlední řadě na turismus, který tvoří jeden z hlavních zdrojů příjmů pro Turecko, obzvláště díky turismu právě z Ruska. „Nařízení, schválené Putinem, obsahovalo řadu opatření, která omezovala dovoz tureckých zemědělských produktů a spotřebního zboží, jakož i zaměstnávání tureckých občanů v ruských společnostech. Kromě toho Moskva vyzvala k pozastavení všech charterových letů z Ruska do Turecka a požádala ruské turistické společnosti, aby přestaly prodávat zájezdy“ (Ersen 2017).

Obecně vzato krize „sestřeleného letounu“ prakticky ze dne na den přerušila do té doby vybudované vztahy mezi zeměmi, které byly dlouhodobě vyzdvihovány představiteli obou zemí. *„Kromě ekonomických otázek napjaté vztahy mezi Tureckem a Ruskem také negativně ovlivnily geopolitickou rovnováhu ve třech sub-regionech Eurasie: na Středním východě, na Kavkaze a v Černém moři“ (Ersen 2017). Příkladem tohoto negativního dopadu, korektně v regionu Kavkazu, bylo zvýšení vojenské přítomnosti Ruska v Arménii, konkrétně v oblasti Náhorního Karabachu, což je jedna z nárazníkových oblastí v rámci střetu zájmů obou zemí.*

I přes výše zmíněné důsledky sestřelení vojenského letounu, které způsobily Turecku značné ztráty a dostaly bilaterální vztahy na bod mrazu, nastal poměrně záhy proces obnovy vztahů na úroveň, která byla před krizí. Takto rychlé otočení strategie je poměrně unikátní a v tomto případě o to více, pokud vezmeme v úvahu, jak daleko Rusko sáhlo v rámci uvalených sankcí. Zároveň ze strany Turecka šlo také o poměrně nečekaný zvrat, jelikož výzvy k omluvě za sestřelení letounu vyslyšeny nebyly a zároveň v Turecku v rámci této krize značně vzrostly anti-ruské tendence ve společnosti. *„V lednu 2016 průzkum veřejného mínění provedený tureckou univerzitou odhalil, že 65 procent*

respondentů věří, že Rusko se stalo hrozbou číslo jedna pro Turecko“ (Ersen 2017).

5.3 Vztahy Ruska a Turecka v období 2016-2018

„Normalizační proces v turecko-ruských vztazích oficiálně začal politováníhodným dopisem prezidenta Erdoğana prezidentu Putinovi 27. června 2016“ (Ersen 2017). Od té doby čili méně než rok po sestřelení ruského letounu se vztahy mezi zeměmi začaly navracet do původní podoby o to více, že se obě strany dohodly na nutnosti koordinovaného přístupu v rámci řešení syrského konfliktu, což byla do té doby klíčová problematika.

„Lze tvrdit, že rozhodnutí Ankary a Moskvy normalizovat vztahy ovlivnily jak ekonomické, tak geopolitické úvahy. V případě Turecka se boj proti ISIS a PKK stal nejkritičtějším faktorem, protože jejich útoky proti tureckým bezpečnostním silám a civilistům se v období 2015–2016 zintenzivnily. Usmíření s Moskvou se v tomto smyslu stalo pro Ankaru nutností, aby mohla přijmout přeshraniční bezpečnostní opatření v severní Sýrii. Rusko na druhé straně vyžadovalo spolupráci Turecka jako důležitého regionálního aktéra“ (Ersen 2017).

Avšak i přes nastartovaný proces normalizace bilaterálních vztahů zůstávaly klíčové cíle a především zájmy v Sýrii pro obě země rozdílné. „Turecká vláda se nevzdala svého základního závazku ke konečnému odstranění Asadova režimu, ale nyní přijala myšlenku, že Bašár Asad by mohl zůstat v úřadu během očekávaného přechodu k demokratickému systému v Sýrii“ (Hale 2019). Díky tomuto ústupu z původní prosazované politiky režimní změny v Sýrii bylo Turecko schopno lépe koordinovat svůj postup s Ruskem.

Právě díky znovunavázání vztahů mezi zeměmi a zavázání se ke společné koordinaci postupu v rámci Sýrie bylo Turecko schopno zahájit svou vlastní vojenskou intervenci v oblasti severní Sýrie s názvem operace Štít Eufratu. „Zahájení operace Štít Eufratu tureckými ozbrojenými silami 24. srpna 2016 bylo nejhmatatelnějším výsledkem tohoto turecko-ruského sblížení. Hlavním cílem operace bylo udržet bezpečnost hranic a čelit terorismu ISIS v rámci Charty OSN. Turecké úřady se také zaměřily na teroristickou organizaci PKK a její pobočky PYD/YPG tím, že řekly, že teroristům „nebude dovoleno zřídit koridor teroru na prahu Turecka“ (Rüma, Çelikpala 2019). Tato vojenská operace se stala zcela klíčovou pro turecké zájmy v Sýrii, jelikož byla primárně cílena na kurdské cíle operující v oblasti severu Sýrie. Zároveň problematika Kurdů dostala v průběhu zmíněné doby

další rozměr, jelikož Rusko začalo podporovat stejně jako USA jak YPG, tak PYD.

„Vojenská operace Štít Eufratu umožnila turecké armádě usadit se v Sýrii a vytvořit nárazníkovou zónu, která by PYD/YPG zabránila získat strategickou hloubku a rozšířit svou oblast vlivu na turecké hranice západně od řeky Eufrat. Turecko obnovilo svou roli aktéra schopného zabezpečit své hranice pozemními a leteckými operacemi prostřednictvím operace Štít Eufratu. Turecké síly převzaly kontrolu nad trojúhelníkem Azaz, Jarabulus, Al-Bab, a proto se staly vojenskou silou na zemi, což jí dává větší nárok na vyjednávání“ (Rüma, Çelikpala 2019).

Úspěch operace Štít Eufratu v podstatě zajistil Turecku možnost okupovat severní oblast Sýrie a díky tomu zabránit potenciální hrozbě kurdského separatismu, zároveň se Ankaře dostalo možnosti plně kontrolovat syrskou hranici a tím získat strategickou pozici pro prosazování svých zájmů. Vzhledem k faktu, že šlo o společnou akci koordinovanou s Ruskem, lze tak mluvit o jakémisi vítězství pro obě strany alespoň v tomto konkrétním momentu, kdy Turecko dosáhlo možnosti působit v Sýrii, kontrolovat a potlačovat separatistické tendence a zároveň Rusko dosáhlo hlubší kooperace s Tureckem na působení v Sýrii jakožto de facto souhlas s udržení vlády Bašára al-Asada.

Dne 20. prosince 2016 strany účastněné v syrském konfliktu prohlásily, že se dohodly na krocích k oživení politického procesu k ukončení syrského konfliktu. Tři vlády deklarovaly svou podporu územní celistvosti multietnické, multináboženské a nesektářské Syrské arabské republiky a vyzvaly k nevojenskému řešení syrského konfliktu podle rezoluce Rady bezpečnosti OSN 2254. Ještě důležitější je, že Turecko spolu s Ruskem a Íránem deklarovalo svou připravenost usnadnit a stát se garantem budoucí dohody/mírové dohody, která je vyjednávána mezi syrskou vládou a opozicí (Rüma, Çelikpala 2019).

V rámci sledovaného období, kdy společný postup Ruska a Turecka do jisté míry stabilizoval nebo alespoň dostal pod kontrolu nejhorší část konfliktu, nastalo jedno z posledních dilemat, a sice jak se vypořádat s městem Idlib, které se stalo baštou rebelů a extremistů z fronty an-Nusrá. *„Nakonec bylo dosaženo dohody mezi Putinem a Erdoğanem (2018) v ruském černomořském městě Soči o prosazení nové demilitarizované zóny, ačkoli nebylo jasné, jak odlišit „radikálně smýšlející“ rebely od jiných protirežimních skupin, stejně jako to, jak velká část města Idlib spadá do této zóny“ (Rüma, Çelikpala 2019).*

5.4 Závěrečná zhodnocení bilaterálních vztahů Ruska a Turecka na případu Sýrie (syrské občanské války)

Období syrského konfliktu bylo skutečnou zatěžkávací zkouškou pro bilaterální vztahy Ruska a Turecka. Jako pomyslný negativní vrchol lze označit v tomto sledovaném období tzv. „krizi sestřeleného letounu“, která vyvolala do té doby nevídaný rozkol vzájemných vztahů, který eskaloval až praktickým zmrazením diplomatických styků na určité období mezi lety 2015–2016. Avšak podstatné je, že již během necelého roku byla tato krize zažehnána a obnovilo se původní nastavení bilaterálních vztahů, což lze vnímat jako poměrně unikátní fenomén vzhledem k tomu, jak silně tato krize a její dopady negativně ovlivnily vztah obou zemí. Vcelku nabízejícím se vysvětlením je určitý pragmatismus, který hraje podstatnou roli již od počátku novodobých vztahů mezi oběma zeměmi. Zároveň jakési uvědomění potřebnosti spolupráce s „tím druhým“ v rámci syrského konfliktu, jelikož ani jedna země by nebyla schopna maximálně naplnit své zájmy bez druhé.

Obecně vzato syrský konflikt opětovně ilustroval do určité míry ambivalentnost rusko-tureckých vztahů, stejně tak fakt, že i přes dlouhodobé proklamování dobrých vztahů směrem navenek neznamena v realitě konfliktu a o to více v protichůdnosti zájmu téměř nic. Ovšem nutno dodat, že i přes zmíněnou a popsanou rozdílnost zájmů byly obě země ve výsledku schopny kooperovat na řešení konfliktu, stejně tak na vytyčení cílů.

Zároveň důležitým poznatkem je také již zmíněný efekt odloučení, viditelný v tomto případě na Turecku, kdy i přes sdílené zájmy se západem a USA muselo Turecko strpět po určitou dobu nemožnost aktivně hájit své zájmy, primárně bezpečnostní, na území Sýrie. Stejně tak podpora západu kurdským milicím byla opětovnou ranou Turecku. Bylo tedy možné pozorovat určitý odklon od západu a příklon právě k Rusku, samozřejmě až po normalizaci bilaterálních vztahů.

Pokud budeme brát Sýrii jako hřiště, na kterém všichni externí hráči chtěli dosáhnout naplnění svých zájmů, pak se dá situace shrnout takto: Turecko sice nedokázalo prosadit změnu syrského režimu, ale získalo kontrolu nad severní částí Sýrie, čímž zajistilo své bezpečnostní zájmy. Zároveň v případě jakékoliv eskalace je Turecko v Sýrii vojensky akceschopné de-eskalovat případné zhoršení bezpečnostní situace. Stejně tak dosáhlo plně

kontroly hranic, což je stěžejní jak z hlediska bezpečnosti, tak z hlediska migrace, jež je pro Turecko jedním ze zcela zásadních vnitropolitických témat. V poslední řadě Turecko prokázalo schopnost aktivně vstupovat do probíhajícího konfliktu, stejně tak se podílet na mediaci a případném řešení, což pouze utvrdilo roli Turecka jakožto klíčové regionální mocnosti.

Naproti tomu Rusko se dokázalo znovu plně etablovat jako klíčový hráč v regionu Blízkého východu. De facto většina vytyčených cílů byla více či méně úspěšně splněna. Stejně tak nejdůležitější vytyčený cíl, a to udržet syrský režim při životě a zabránit eskalaci konfliktu do větší hloubky a do jiných míst.

Otázkou zůstává, co znamenal pro bilaterální vztahy, jelikož i navzdory zcela opačné výchozí pozici byly oba státy schopny i přes veškeré problémy udržet nastavenou linii bilaterálních vztahů. Ale jaký lze z této skutečnosti očekávat výhled, přihlédneme-li k faktu, že v dnešní situaci již Sýrie pro Rusko nehraje tak stěžejní roli, čehož by teoreticky mohlo využít Turecko pro získání ještě výhodnější pozice v regionu. Zůstává tak otázkou nakolik budou vztahy mezi oběma zeměmi schopny vydržet v pozici pragmatismu a schopnosti upozadřovat určitá problematická místa na úkor oboustranných zisků.

Závěr

Geopolitické soupeření Ruska a Turecka v oblasti Blízkého východu, respektive Sýrie je v rámci bilaterálních vztahů v období posledních 30 let zatěžkávací zkouškou pro oba státy. Mezi příklady geopolitických aspektů vzájemného soupeření patří například ruská závislost na Turecku, pokud jde o zásobování ruského kontingentu v Sýrii přes turecké úžiny. Dále pak lze zmínit přítomnost ruských vojenských základen na území Sýrie, předně pak námořní základnu ve městě Tartús, která je zcela stěžejní pro ruské vojenské operace v Sýrii, stejně tak snižuje již zmíněnou závislost na Turecku a zároveň jde o jedinou ruskou vojenskou základnu ve Středozemním moři. Posledním důležitým aspektem bylo využití Kaspické flotily ze strany Ruska pro odpalování raket na syrské cíle. Rakety byly na cíle v Sýrii naváděny satelitně, což byla jedna z mnoha demonstrací jak síly, tak technologické

vyspělosti, kterou se Rusko snažilo během konfliktu prezentovat.

Nejenže tento případ naplno ukazuje reálnou dynamiku a podobu vztahů, ale také lze pozorovat poměrně zásadní rozdílnost, když vezmeme v úvahu, že oba státy de facto stály proti sobě, minimálně v zájmové rovině. Opětovně se zde projevil efekt odloučení, jelikož druhořadé turecké zájmy se neshodovaly s těmi západními, naproti tomu Rusko se snažilo docílit v jádru zcela jiného výsledku než všichni hlavní externí aktéři v Sýrii.

Asi nejdůležitější skutečností je schopnost rapidní regenerace vzájemných vztahů i ve stavu praktického zmražení diplomatických styků, což je obecně vzato poměrně unikátní případ. O to více to dokazuje vzájemnou potřebu obou států spolu do jisté míry kooperovat proto, aby dosáhly svých cílů. Stejně tak to opětovně dokazuje čistý pragmatismus, který je jedním z hlavních hnacích motorů vzájemných vztahů.

Ze zjištěných poznatků tak vyplývá, že Rusko a Turecko i přes své odlišné zájmy a do určité míry soupeření v regionu jsou schopny tolerovat tuto dichotomii s vidinou lepších oboustranných zisků. Ani jeden z aktérů tak nenechá vnitřní rozdílnost prostoupit mezinárodní rozměr do té míry, která by zásadně negativně ovlivnila bilaterální vztahy.

Ovšem co zůstává, to je otázka, co se stane v případě, že by syrský režim padl, což by samozřejmě i znamenalo konec ruské přítomnosti v Sýrii. Jelikož Turecko kontroluje pouze severní část země, je v tuto chvíli nepravděpodobné, že by vojensky expandovala do celé země, respektive že by případné cíle Ankary byly natolik expanzivní. Na druhé straně Rusko již nemá kam dál rozvíjet svou podporu a přítomnost v Sýrii, stejně tak nemůže do nekonečna odvíjet svoji pozici na Blízkém východě od úspěchu v Sýrii.

Poslední důležitou skutečností představuje současná situace spojená s válkou na Ukrajině a blížícími se prezidentskými volbami v Turecku. Válka na Ukrajině sice do značné míry kopíruje syrský konflikt ve smyslu vztahů mezi Ruskem a Tureckem, avšak je otázkou, zdali tomu tak bude i v případě prodloužení konfliktu, což by spíše mohlo vést k syrskému scénáři, nebo pokud by Rusko válku prohrálo, což by mohlo mít za výsledek právě opačný scénář. A v neposlední řadě prezidentské volby v Turecku, které jsou zcela klíčové pro budoucí vývoj vztahů, jelikož posledních více než dvacet let vládne strana AKP, což samo o sobě přináší určitou kontinuitu vztahů mezi zeměmi a zároveň od roku 2014 dodnes je v čele země prezident R. T. Erdogan, který má svůj významný podíl na rusko-tureckých vztazích, proto případná změna ve vedení země s sebou přináší určitou nejistotu v rámci podoby bilaterálních vztahů. Stejně tvrzení lze použít i v případě Ruska, kde je však

momentální šance na změnu politické reprezentace mizivá.

Závěrem lze říci, že vzájemné soupeření Ruska a Turecka na Blízkém východě zcela určitě proměňovalo podobu bilaterálních vztahů, avšak stále platí, že i v případě nekompatibilitnosti zájmů, o to více situace typu „krize sestřeleného letounu“, kdy došlo až k praktickému zmražení diplomatických styků, přesto nemělo takový vliv, jak by se dalo předpokládat. Obě země si i přes všechny tyto problémy dokázaly udržet nastavenou podobu vzájemných vztahů.

Summary

To conclude this work, it has to be stated that the primer aim was to describe the bilateral relations between Russia and Turkey with special focus on how interests of both of them in the middle east, more specifically Syria changes relations as a whole. It was pointed within the work several times, that the main nature of Russian-Turkish relations comes from need of one another in the pursuit of ultimate goals, which might differ among both states, but cooperation or at least some level of cooperation is essentially needed to fulfil these interests/aims. It has to be said, that to a certain point this ambivalent relation is beneficial for both countries, even though often times they stand on completely other sides. Either in conflicts or in arena of international politics. This work points to an evident proof, that despite different interest in Syria, more specifically during Syrian civil war, both countries were able to maintain steady relations, which is notable, since during a time they have been standing and backing different sides of conflict, even more they got into a diplomatic skirmish, when Turkey shot down Russian jet. But as it is stated many times throughout the work, bilateral relations and mutual ties were maintained even despite these problems. Overall uneven and ambivalent Russian-Turkish relation is facing many challenges nowadays but up until now, both countries are able to maintain quite strong ties, even though this relationship is slightly getting worse due to war in Ukraine.

Použitá literatura

- Aktürk, Ş. (2006). Turkish–Russian relations after the Cold War (1992–2002). *Turkish Studies*, 7(3), 337–364. <https://doi.org/10.1080/14683840600891034>
- ALLISON, R. O. Y. (2013). Russia and Syria: Explaining alignment with a regime in crisis. *International Affairs*, 89(4), 795–823. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12046>
- Altunışık, M. B., & Tür, Ö. (2006). From distant neighbors to partners? changing Syrian-Turkish relations. *Security Dialogue*, 37(2), 229–248. <https://doi.org/10.1177/0967010606066172>
- Aras, B., & Karakaya Polat, R. (2008). From conflict to cooperation: Desecuritization of Turkey's relations with Syria and Iran. *Security Dialogue*, 39(5), 495–515. <https://doi.org/10.1177/0967010608096150>
- Balkılıç, Ö., & Teke Lloyd, F. A. (2020). Does Islamic inclusion of Syrians represent a real challenge to Europe's security approach?: Dilemmas of the AKP's Syrian refugee discourse. *Turkish Studies*, 22(3), 357–379. <https://doi.org/10.1080/14683849.2020.1774372>
- BALTA, E. (2019). Jeopolitik Rekabetten stratejik ortaklığa: Soğuk Savaş Sonrası Türkiye - Rusya ilişkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 69–86. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.621309>
- Bram, C., & Gammer, M. (2013). Radical islamism, traditional Islam and ethno-nationalism in the northern caucasus. *Middle Eastern Studies*, 49(2), 296–337. <https://doi.org/10.1080/00263206.2013.763797>
- Bülent , A., & Köni, H. (2002). TURKISH-SYRIAN RELATIONS REVISITED. *Arab Studies Quarterly*, 24(4), 47–60.
- Erşen, E. (2017). Evaluating the fighter jet crisis in Turkish-Russian relations. *Insight Turkey*, 19(4), 85–103. <https://doi.org/10.25253/99.2017194.06>
- Hale, W. (2019). Turkey, America, Russia and the Syrian Civil War. *Insight Turkey*, 21(4). <https://doi.org/10.25253/99.2019214.02>
- Hill, F., & Taspınar, O. (2006). Turkey and Russia: Axis of the excluded? *Survival*, 48(1), 81–92. <https://doi.org/10.1080/00396330600594256>
- Kiniklioglu, S. (2006). TURKEY AND RUSSIA: PARTNERSHIP BY EXCLUSION? *Turkish Policy Quaterly*, 5(2).

- Lavrov, A. (2018). Chapter 5 Russia in Syria: military analysis. *European Union Institute for Security Studies*, 47–56.
- Lawson, F. H. (2022). Civil wars and international conflicts revisited: Insights from the Southern Theatre of the Syrian Uprising, 2011–2017. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/13530194.2022.2027229>
- Olson, R. (1997). Turkey-Syria relations since the Gulf War: Kurds and water. *Middle East Policy*, 5(2), 168–193. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.1997.tb00272.x>
- Phillips, C. (2015). Sectarianism and conflict in Syria. *Third World Quarterly*, 36(2), 357–376. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1015788>
- RÜMA, İ., & ÇELİKPALA, M. (2019). Suriye Sahnesinde Etkin Rus ve Türk Dış Politikası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 65–84. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.588930>
- Unnikrishnan, N., & Purushothaman, U. (2017). Russia in Middle East: Playing The long game? *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 73(2), 251–258. <https://doi.org/10.1177/0974928417700788>
- Wæver, O. (2000). European Security Identities: Contested Understandings of EU and NATO. *European Security Identities 2000*, 29–55.
- Öniş, Z., & Yılmaz, Ş. (2015). Turkey and Russia in a shifting global order: Cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region. *Third World Quarterly*, 37(1), 71–95. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1086638>
- Šterbenc, P. (2018). How to understand the war in Syria . *Annals for Istrian and Mediterranean Studies*, 28(1), 13–29.